

פרשת לך-לך

פרק יב

(א) **ותרח לא מת עד אחר ס' שנה שיצא אברהם מבית אביו.** מהיכן נודע זה? כי תרח בן ע' שנה כשהוליד אברם ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן. א"כ תרח אז בן קמ"ה שנה ומספר ימיו היו ר"ה שנה. א"כ חיה אחר צאת אברהם מחרן¹ ס' שנה.

(ו) **גם זה 'מקום שכם' משה קראו כן.** ר"ל באמרו **גם**, כאשר קרא אור כשדים בשם הנודע בימיו, כמו שכתוב בפרשת נח,² כן קרא **מקום שכם** לשם הנודע³ אז. והביאו לומר זה, סמיכות מלת 'מקום' אל 'שכם', ר"ל המקום שהיה משכם. ושכם היה בימי יעקב, לא בימי אברהם. **יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד אחר.** ר"ל שמלת 'אז' מורה ב' הוראות: הראשונה, שבעת עבור אברם בארץ היה אז הכנעני בארץ, אבל קודם זה לא היה שם, וזהו אמרו **תפשה מיד אחר.** או תורה, שבעבור אברם בארץ היה הכנעני שם, אבל נכתב זה אחרי כן בעת שלא היה שם, וזהו אמרו **ואם אינינו, כן יש לו סוד.** כי כונתו, שזה לא כתבו משה אך נכתב אחר שנכבשה הארץ,⁴ וכן דעתו בהרבה פסוקים. ורוב סודותיו סובבים בזה, כאשר רמז בראש 'אלה הדברים'.⁵ ואנחנו לא נאות לנו בזה הדעת, כי דעתינו שכל התורה כתבה משה מפי השם בלי חילוק ושנוי.

(ח) **וגם הוא פעול ויט.** ר"ל כי ויט כמו ויטה,⁶ והפעול הוא האהל שהזכיר.

פרק יג

(ה) **ואהלים. לפי דעתי, שהוא לשון יחיד על משקל: קדש.** >ר"ל שהיחיד הנגזר מאהלים בקמ"ץ כמו בצר"י על משקל: קדש.⁷ **וזה נמצא.** >והרבים:<⁸ **בְּאֵהִלִּים, כמו: בקדשים לא יאכל.** אבל היחיד נגזר מ'אוהלים' בחול"ם, משפטו להיות נקוד פת"ח תחת ה"א >על משקל:<⁹ **גורל. וזה לא נמצא.** >ר"ל 'אהל'<¹⁰ בפת"ח תחת ה"א.¹¹

(ז) **והכנעני והפריזי. כרעו.** ר"ל כחברו,¹² כאשר פירש: והכנעני אז בארץ (בר' יב, ו) בשני פנים.¹³ **ויתכן להיות פריזי מבני כנען.** פי', אמר זה כי לא מצאנו בבני נח הנזכרים שהיה לו בן ששמו

¹ בכ"י ג: א"כ אחר צאת אברהם מחרן עד מות תרח.

² ראה א"ע, בר' יא, כו.

³ בכ"י ג: 'כמו שכתב [...] הנודע' ליתא.

⁴ בכ"י ב: הארבעים.

⁵ ראה א"ע, דב' א, ב. כ"י ג מוסיף: ע"כ אמר **ואם אינינו כן יש לו סוד והמשכיל ידום.**

⁶ בכ"י ג: נ"א ויט פועל יוצא, כמו: ויט משה את ידו (שמ' י, כב).

⁷ כך בכ"י דהו; בכ"י אבג ליתא.

⁸ כך בכ"י בגד; בכ"י א: הרבה.

⁹ כך בכ"י בד; בכ"י א: כמו.

¹⁰ כך בכ"י ד. בכ"י א: אבל; בכ"י ב: אהל.

¹¹ בכ"י ג: [...] **והרבים: כי באוהלים תשבו כל ימיכם, והוא על משקל: קדשים.** ואמ' באוהלים בחול"ם לשון יחיד ממנו כמו **גורל ואם לא נמצא.** פי' ואוהלים בחול"ם, יבוא כן בחול"ם בין האל"ף והוא"ו לשון יחיד אשר ממנו אע"פ שלא נמצא בפסוק אוהל מלרע ובקמץ תחת ה"א.

¹² בכ"י ב: כטעם.

¹³ ראה א"ע, בר' יב, ו.

פריזי.¹⁴ וכאשר נמצא מחובר עם כנען, יתכן שהוא מבניו הנזכרים ונזכר בשם אחר. **כאשר שני שמות לבן שמואל ושלושה לאבי אביו.** פי', בשמואל שם בן שמואל יואל (שמ"א ח, ב), ובדברי הימים: ושני (דה"א ו, יג). **ושלושה לאבי אביו.** חסר אבי אחד. והראוי: לאבי אביו.¹⁵ בשמואל שם אבי אבי >אביו<:¹⁶ אליהוא (שמ"א א, א), ובד"ה במקום אחד: אליאב (דה"א ו, יב), ובמקום אחר: אליאל (שם, יט).

(טו) **לך אתננה. בדבור.** >פי'<,¹⁷ הביאו לומר זה >אמרו אחריו<:¹⁸ ולזרעך.¹⁹

פרק יד

(ה) **ויחשב מהרפאים שהם מתים.** ר"ל שהרואה אותם ימות לבבו,²⁰ ויחשבוהו רואיו למת בהשתנות מראהו. ובאמרו **שהם מתים**, בעבור מלת²¹ רפאים, שר"ל מתים. (יג) **ויש דרך דרש.** פי', הוא אמרם:²² 'זה עוג שפלט מדור המבול' (נדה סא ע"א).

פרק טו

(י) **כי הבהמה והאדם שנים המה.** פי', בא לתת טעם איך תפול מלת 'איש' גם 'רעהו' על חלק הבהמה. ואמר, שיתכן בעבור שהבהמה והאדם ג"כ איבריהם כפולים על צד היותר טוב, ויש להם שני צדדין מחוברים בשדרה.

(טז) **מפורש בפסוק: גדול עוני מנשוא** (בר' ד, יג). פי', שענינו עונש כמו שפירש שם.²³

(יט) **ויש להם שני שמות.** פי', שהכרח הוא שיהיו מבני כנען, אחר שבני ישראל ירשום. ואם לא נזכרו בתולדות כנען >הוא<,²⁴ כי היו להם שני שמות ונזכרו בשם אחר. נשלם ביאור א"ע בפ"י לך לך.²⁵

וראיתי לבאר הנה זאת הפרשה על דרך הנסתר, כי ראיתי קצת מבעלי העיון פירשוהו בדרך זה. ונטו לפי סדר הדברים והענינים אל ציורים זרים וכוונות נכריות, אינן נמשכות לכונת הפרשה. לכן אמרתי, אענה אף אני חלקי ואפרשנה לפי כונתי, ואבאר מה הענין >אשר האמין אברהם ע"ה במחזה ההוא בלי פקפוק באמרו: והאמין ביי, ומה הדבר<²⁶ נתקשה אליו ונסתפק, עד שנצטרך לכרות השם

¹⁴ בכ"י ב: כך.

¹⁵ כ"י ג מוסיף: ע"ד שאמ' יעקב אלהי אבי אברהם (בר' לב, ט) והפי' כי.

¹⁶ כך בכ"י **בגד**; בכ"י א: אלקנא היה.

¹⁷ כך בכ"י **בגד**; בכ"י א ליתא.

¹⁸ כך בכ"י **בגד**; בכ"י א ליתא.

¹⁹ כ"י א מוסיף: אחריו; ראה בר' יז, ז.

²⁰ בכ"י ב: ידע וימות לבו; כ"י ג: ימות לבו בקרבו; בכ"י ד: ירעד וימות לבו.

²¹ בכ"י ב: פי' בו; בכ"י ד: פי' כי.

²² בכ"י ב: הוא ז"ל אמ'; בכ"י ג: ארז"ל במסכת נדה.

²³ בכ"י ב פי' שענינו עונש ליתא; בכ"י ד 'כמו שפירש שם' ליתא. א"ע כותב שם: 'ופירוש על דעת כל המפרשים שהוד' חטאו. ופי' נושא כטעם סלוח, כמו: נושא עון (שמ' לד, ז). ולפי דעתי, שהעברים יקראו העקב שכו, והעונש הרע הבא בעבור העון חטאת. וכן: כי לא שלם עון האמורי (בר' טו, טז), אם יקרר עון (שמ"א, כח, י) ויגדל עון בת עמי (איכה ד, ו). והטעם, כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו. ויורה על אמתת זה הפי' הפסוק הבא אחריו.

²⁴ כך בכ"י **בד**; בכ"י אג ליתא.

²⁵ המשפט ליתא בכ"י **בד**.

²⁶ כך בכ"י **דהו** (בשינויים קלים); בכ"י **אבג** ליתא.

ברית עמו עליה באמרו: במה אדע כי אירשנה (בר' טו, ח). ומה הביאו לזה ע"ה להאמין בדבר אחד ולספק בענין אחר, עם היות מבואר אצלו >עוצם יכולת הש"י לקיים שני דברים בשוה, כי באמת היות מבואר אצלו קלות הבטחת בשורת דבר אחד והיות קשה אצלו קיום בשורת²⁷ הדבר האחר עם רוב חכמתו ויושר אמונתו, לא דבר רק הוא, אבל באמת חכמתו ושכלו הביאו לזה. וטעם נכון יש בדבר לפי דעתנו,²⁸ ולכן נאמר בו הנראה לנו. ואם נצא²⁹ בקצת פירוש ענייני הפרשה מפשטן, כונתינו כי כל הדברים אירעו ונעשו כפשטן נראו אליו,³⁰ היותם כן במראה הנבואה להיותם משלים והערות לאותם העניינים הנרמזים בהם בדרך הנסתר, ושבעים פנים יש לתורה.³¹

ונאמר, כי אברהם אבינו ע"ה נשלם ונתעלה על כל בני דורו בחכמת התכונה כמו שארז"ל: 'איצטגנינות גדולה היתה בלבו של אברהם אבינו' (ב"ב טז ע"ב), וכאמרם ז"ל: 'צא מאצטגנינות שלך' (שבת קנו ע"א). ולכן נתנו אליו מופתים בזה המראה ממה שהיה רגיל בו, כאמרו: הבט נא השמימה (בר' טו, ה). וכאשר נתבשר ע"ה שיהיה לו זרע שיהיה כנגד מערכת מולדו³² – כאמרם: 'צא מאיצטגנינות שלך' (שבת, שם), 'אברם אינו מוליד, אברהם מוליד' (בר"ר מד, י) – האמין בבשורה ההיא. ור"ל 'אברם אינו מוליד ואברהם מוליד',³³ כי מערכת אברם הוא שיהיה עקר. והוא ע"ה ידע זה לפי משפטי הכוכבים,³⁴ והוא אמרו: הן לי לא נתת זרע (בר' טו, ג), ר"ל לא נולדתי במערכת שאוליד. ואמרו ז"ל: 'אברהם מוליד' (בר"ר, שם), ר"ל כי הוא הנקרא אברהם להיותו שלם בכלל, משיג³⁵ סדר המציאות והקשרו זה בזה, מושגח ומסודר מאת העלה הראשונה, נתן מרועה אחד, כמו שהורה עליו באמרו: כי אב המון גוים נתתיך (בר', שם). ר"ל אחר היותך כולל ושלם, אינך תחת המזל אבל דבק בנפרדים שהם למעלה מן הגלגל וכוכבים עליונות מעלה, אע"פ שבמשפטי מערכתך הוא שלא תוליד, אני אסבב סבות לתקן עלילות הזרע כדי שתוליד. כי הדבק בשם ית' אינינו תחת המזל, כאמרם: 'אין מזל לישראל' (שבת, שם). ואל בשורת הזרע, באמרו: כי אם אשר יצא ממעיך הוא ירשך (בר' טו, ד), האמין אברהם בשם ית' שיקיים הבטחתו אע"פ שיהיה כנגד מערכת השמים, באשר לא נפלא >בעיניו³⁶ יכולת השם ית' ויושר משפטו לנצח כח מזל³⁷ הדבקים בו, באשר אין כח מזל עם אחר לעמוד כנגדו, ר"ל לתקן כח הכליות לאברהם וכלי זרעו שיוליד. כי לא יהיה צריך לבקש, רק סבות לאמץ³⁸ כח תולדתו בשינוי האויר והמזונות והמימות לתקן כח טבעם, אבל אין מזל³⁹ עם עומד כנגדו

²⁷ כך בכ"י דהו (בשינויים קלים); בכ"י א ליתא; בכ"י בג: קלות.

²⁸ בכ"י ב' וטעם [...] דעתנו ליתא.

²⁹ בכ"י ד: נוציא כונת; בכ"י ב ליתא.

³⁰ כ"י ג מוסיף: אבל; כ"י ד: או.

³¹ ראה במ"ר יג, טו; א"ע, פי' במ' י, כח.

³² בכ"י ב: וכאשר נתבשר באמונת בבשורת הזרע אשר היה כנגד המערכת. בכ"י ד: וכאשר נתבשר בבשורת הזרע אשר היה כנגד מערכת מולדו.

³³ בכ"י בד' האמין [...] מוליד' ליתא.

³⁴ הנוסח של הקטע בכ"י ג: איצטגנינות גדולה היתה בלבו של אברהם אבינו. וכאמרם ז"ל: צא מאצטגנינות שלך. אברם אינו מוליד שהוא עקר, והוא ע"ה ידע זה לפי משפט הכוכבים.

³⁵ כ"י בג מוסיפים: סוד.

³⁶ כך בכ"י בד; בכ"י א ליתא; בכ"י ג: באשר לא קצרה.

³⁷ בכ"י ג: כח המערכת והמזל.

³⁸ בכ"י ג: להאמין.

מתנגד אליו שיבקש בזה.⁴⁰ ולזה האמין אברהם בנקלה <על זה>,⁴¹ <וזה אומ'>⁴²: והאמן בה' (שם, ו). ובאמרו: ויחשבה לו צדקה (שם), ר"ל כי אברהם חשב זה המעשה, ר"ל לתקן השם כח טבעו להוליד, למעשה הצדקה והיושר, לשלם לאיש כמעשהו אשר לו נתכנו עלילות,⁴³ להפיק רצון אוהבו הדבק בו, להשאיר אחריו אומה יוצאת ממעיו נמסרת⁴⁴ לעבודת השם, אע"פ שאין בכח מערכת מולדו כן, שזהו הראוי לפעולת השם ית'. וזהו הנרמז במלת 'צדקה', הכוללת הפעולות הטובות הראויות להעשות. אמנם בבשורת ירושת הארץ פקפק אברהם ונפלאת בעיניו איך תתאמת הבשורה ההיא בראותו שתי סבות מתנגדות עומדות לנגדו: האחת, שפלות כח מזל מערכת זרעו אשר לא היו ראויים לגדולה בימים ההם לפי המבט, וזהו הנרמז באמרו: ראו כי רעה נגד פניכם (שמ' י, י), וכן אמרו: ברעה הוציאם (שם לב, יב), ר"ל במזל רע וחלש מורה חלשותם ושפלותם והנתנם בידי אויב. והסבה השנית, עוצם מזל השוכנים בארץ בימים ההם והיורשים אותה אשר היה בתכלית התוקף והעוז, מורה שבתם לבטח עליה ומשלם רב. וזהו הנרמז באמרו: להוריש גוים גדולים ועצומים (דב' ד, לח), ר"ל גדולים בממשלה ועצומים בכח מערכת המזל. ולכן נפלאת בעיני אברהם זאת הפעולה הנוראה, ר"ל ירושת הארץ, ואמרו: במה אדע כי אירשנה (בר' טו, ח), ר"ל כי לאמץ כח שפלות מזל העם הנמסר לעבודתך ולשנותו לטוב, לא נפלאת זאת הפעולה בעיני ולא רחוקה היא במקום שאין מזל <עם>⁴⁵ אחר מתנגד עליהם. <אמנם לנצח ג"כ מזל שונאיהם בהם>,⁴⁶ ולא כח מזל עם אחד בלבד אבל כח <מזלות>⁴⁷ שבעה עממין, תמה. ואמר על זה: במה אדע (שם), ר"ל הודיעני בזכות מה ואיך תוכל לעשות הפעולה הנוראה הזאת.

וענה הש' ית' על שאלתו והורהו במה היה המעשה הגדול ההוא ובזכות מה, ואמר: קחה לי עגלה משולשת (שם, ט), ר"ל זה הפעל הגדול אשר נתקשה עליך העשותו לא יוכל להתקיים >אלא באומה⁴⁸ היוצאת מחלצך, או מנהיגם או מלכם אשר על פיו יצאו משפטיהם הכוללים מאתי, כל כחות נפשם וכונות מעשיהם לעבודתי. ואז יהיו מתדבקים בי וינצחו כח מערכתם המורה שפלות, גם כח מערכת אויביהם המורה >ממשלת ידים⁴⁹ עליהם. וזהו אמרו: קחה לי עגלה משולשת, רמז אל הנפש הטבעית.⁵⁰ וכנה אותה ב'עגלה', באשר היא כעגל לא לומד אשר לא תשכיל ולא תשיג פעולותיה הבאות מאתה. וקראה 'משולשת' להיות כחותיה ג' כוחות, והם: הזן, והמגדל והמוליד. ור"ל שישימו כונת כל הכוחות האלה לעבודת השם ולשמו, ר"ל שיהיה כונתו בקבלו מזונו לא ליהנות

³⁹ בכ"י ג: כח מזל.

⁴⁰ בכ"י ב: מתנגד עליו על זה; כ"י ג: מתנגד אליו בזה; כ"י ד: מתנגד אלא על זה.

⁴¹ כך בכ"י בג. בכ"י אד ליתא.

⁴² כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

⁴³ על פי שמ"א א, ב, ג.

⁴⁴ בכ"י ב: נמשכת.

⁴⁵ כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

⁴⁶ כך בכ"י ב; בכ"י ד: אמנם לנצח ג"כ מזל שניהם ורדובם; בכ"י אג ליתא.

⁴⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁴⁸ כך בכ"י ג; בכ"י א: אלא בשום האומה; בכ"י ב: לא בשום אומה; בכ"י ד: דאם לא בשום האומה.

⁴⁹ אולי צ"ל: זדים.

⁵⁰ כך בכ"י דהו; בכ"י אבג: ממשלה.

בלבד, אבל כדי שיוכל לחיות הזמן הקצוב ולגדל גשמו ואיבריו עד התכלית המוגבל בטבעו לשמור דרכי הבריאות, כדי שיוכל לעבוד השם ולהתבונן בתורתו. גם בעת עשותו פועל ההולדה, ישים כונתו <להוליד ו>⁵¹ לקיים המין, אולי יוליד איש ישמור דרך ה', או⁵² להקל לחות הגוף לשמור בריאות, ואז יהיו כל פעולותיו עבודת השם גמורה. ועל זה אמרו רבותינו: 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים' (אבות ב, יב), ואמרו: 'בכל דרכיך דעהו ואפילו לדבר עבירה' (ברכות סג ע"א).⁵³ וזהו אמרו: קחה לי עגלה משלשת (בר', שם), <ר"ל שיהא הכל לשמו ובעבורו. ואמרו: ועז משולשת (שם), רמז בה לפש חיונית. וכנה אותה ב'עז' מלשון עז, כי בכח ההוא יבדל החי מהצמחים, וכולו עוז וכח וממשלה עליהם. ואמר: משלשת>⁵⁴, כי ממנה ג"כ באות ג' פעולות: כח פועל להוציא האיד הנשרף אשר בלב ולהכניס האויר הקר לקרר הלב שלא יתלהב וימות, וכוח מתפעל מאתו לדבר או רצותו אליו, והכעס והרצון כח מניע⁵⁵ הבא בסבת הכח המדמה, המניע לכח המתעורר ביחס ההשואה⁵⁶ אשר ביניהם. ור"ל ששימו ג"כ כונת תכלית אלו הפעולות עבודת השם. וזה, שהוא יתהווה לחיות כדי שיתחכם ויתבונן בדרכי השם. גם,⁵⁷ כי ישנא איש <או>⁵⁸ יאהבהו או יכעוס עליו או ירצהו, יהיה הכל בשיעור וכדי⁵⁹ ליחדו ולקרבו לעבודת הבורא ולבער הרע מקרבו. גם, בהתנועעו ללכת אל מקום מיוחד או כולל, יהיה המקום ההוא בית ועד לחכמים, לא מושב לצים. ובזה יהיו כל הכחות האלה עבודה⁶⁰ גמורה. ואמ': ואיל משולש (שם), רמז אל כח אחד מכוחות הנפש. וכנהו ב'איל' מלשון חיזוק וממשלה, כענין: את אילי הארץ לקח (יח' יז, יג), באשר מהכח ההוא יצאו הערמות והתחבולות אשר ישלטו בהם האישים זה על זה. גם, כי בסוג הכח ההוא מן הכח השכלי אשר בו יתעצם האדם והיה מה שהוא. ואמנם קראו הכח הנפשי 'משלש' באשר הוא נחלק לג' סוגים: הראשון, הכח המרגיש אשר מיניו⁶¹ ה' חושים המתחברים בחוש המשותף ומתחלקים בכליהם הפרטיים. הסוג השני, הכח המדמה הנחלק לב' מינים: הראשון, לדמות מיני הדברים המורגשים אחר העלמם מן החושים ולחלקם זה מזה ולהרכיבם זה על זה;⁶² והמין השני ממנו, כח משער מיני הדברים העתידיים לבוא ואישיהם אע"פ שלא הגיעו עדיין ולא השיגם מעולם, וזה בכח המשער אשר בו.⁶³ הסוג השלישי מהכח הנפשי, הוא הכח השכלי אשר באדם אשר פעולתו להשיג הדברים מופשטים מחמריהם ולאמת מהותם⁶⁴ ועצמותם. ונחלק לשני מינים, והם המעשי והעיוני.⁶⁵ המעשי, השתדלותו בדברים

⁵¹ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁵² כ"י ג מוסיף: ישים כונתו.

⁵³ ראה שמונה פרקים, ה.

⁵⁴ כך בכ"י בד; בכ"י א ליתא; בכ"י ג: ואמרו ועז משלשת.

⁵⁵ כ"י בד מוסיפים: במקום.

⁵⁶ כ"י ב מוסיף: בכח.

⁵⁷ כ"י ב מוסיף: אם.

⁵⁸ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁵⁹ בכ"י בד: בדיון.

⁶⁰ בכ"י בד: עבודת השם.

⁶¹ בכ"י ב: מכחו.

⁶² ראה מו"נ ב, לו.

⁶³ ראה שם, לח.

⁶⁴ בכ"י ב: מתכונתם.

⁶⁵ המעשי, השתדלותו בדברים

מלאכותיים ובתיקון המידות והנהגת הבית והמדינה. והעיוני, השתדלותו בעניני החכמות ובעלה הראשונה ובשכלים הנבדלים. ואמ' שאם כל אלו הכוחות יאחזו זרעו הבאים אחריו, או קצתם, לעבודת⁶⁶ הבורא, ירשו את הארץ בדרך מופת אע"פ שינגד להם מערכתם ומערכת שונאיהם. ואמרו: ותור וגוזל (שם), רמז בפרט על שני מיני אלו הכוחות אשר בהם האדם אדם, ר"ל המעשי והעיוני, אע"פ שכללן עם שאר <מיני>⁶⁷ הכוחות, שב ופרטן ביחוד לרמוז על מעלתן ועלויין על שאר הכוחות. ואמרו: ותור, רומז אל הכח המעשי שהוא מתאר המדות והמלאכות להיותם בתבניתם הראויים להן, כמו שנאמר: כתור האדם המעלה (דה"א יז, יז), שר"ל תואר ותכונה. ואמרו: וגוזל, רומז אל הכח העיוני. וקראו: גוזל, שהוא הקטן שבבני היונה, לדמיון, כמו שנקראו: ילד מסכן וחכם (קהלת ד, יג) בדברי שלמה, בעבור שהוא יוצא אל שלמותו בעת הזקנה ליחידים סגולות. ושאר הכוחות החומריות נמצאות באדם מיום הולדו, ועל כן נקרא: מלך זקן וכסיל (שם), הכח המתאווה. ועל דרך מליצת השיר, בעבור שזה הכח נאצל מן העליונים ובעודו דבק בחומר הוא אנוס וגזול מעולם הרוחניים, על כן נקרא 'גוזל', נגזר מן גזל. ורמז, שאם כל כחות נפשותיהם יישירו בכח הש"י, ובפרט הכח השכלי אשר הוא עצמי באדם, ינחלו הארץ בדרך מופת כמו שבארנו. או נוכל לפרש, כי באמרו: ותור וגוזל, בא להזהיר שלא יהרוס האדם ויקפוץ לעלות אל המדרגה העליונה, שהיא חכמת האלהות המיוחדת⁶⁸ לכח העיוני, עד זמן הזקנה שיחלשו הכוחות החומריות המתנגדות לשכליות בעת היותם בתקפם,⁶⁹ כאמרו: 'תא ואגמרך מעשה מרכבה. א"ל: אכתי לא קשאי' (חגיגה יג ע"א). וזהו אמרו: ותור, ר"ל שישמור הזמן המיוחד לזאת ההשגה, כמו: ובהגיע תור נערה (אסתר ב, יב). ולזה רמז ג"כ שלמה באמרו: וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש ב, יב). ויהיה פירוש 'גוזל' הכח השכלי כמו שביארנו. ותהיה הו"ו נוספת, כאילו אמר: תור וגוזל. ותהיה הכונה, שאם יהרסו ולא ישמרו סדר זמן, יצאו אל אמונות רעות מפסידות הגוף והנפש ויתחייבו כלייה – כמו שאירע לאצילי בני ישראל בהשתדלותם במה שלא היה ראוי להם קודם שלמותם על ההריסה⁷⁰ – כמו שביארנו. והפלא מתקון יושר זה המשל⁷¹ אל הדבר הנמשל לפי פירושינו, כי בשני סוגי הכוחות הראשונים, שהם הטבעי והחיוני, כנה אותם בלשון נקבה באמרו: עגלה ועז משולשת, כאשר שני סוגי הכוחות האלה חמריים. אבל סוג <הכח>⁷² הנפשי כנהו בלשון זכר באמרו: ואיל משולש, באשר עיקר⁷³ הכח ההוא, שהוא השכלי, הוא רוחני. והחמרי היולי לרוחני והרוחני צורה לו, והחומר כנקבה והצורה כזכר. ואברהם ע"ה התעורר להנהיג נפשו וכוחותיה בדרך ההוא מהיום ההוא והלאה, וזהו אמרו: ויקח לו את כל אלה (בר' טו, י). אמנם אמרו:

⁶⁵ ראה שמונה פרקים, א.

⁶⁶ בכ"י ג: וישבו לעבודת.

⁶⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁶⁸ בכ"י ב: המיוחדת.

⁶⁹ ראה מו"נ א, לד.

⁷⁰ ראה שם, ה.

⁷¹ בכ"י בד: והפלא מאשר תקון זה המשל. בכ"י ד: והכלי הזה מיושר מתקון זה המשל.

⁷² כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

⁷³ בכ"י ד' באמרו [...] עיקר' ליתא.

ויבטר אותם בתוך (שם), ר"ל כי באשר הוא מוכרח אל הכח החמרי⁷⁴ היה מוכרח להיות לכוחות⁷⁵ החומריות שני כונות: כונת עבודת השם בהם בדרך שביארנו, והיא הראשונה; והשנית, להתענג בהם באשר הוא חמרי. וזהו: ויבטר אותם בתוך,⁷⁶ שר"ל שנשתמש בשתי הכונות לפי הראוי⁷⁷ במדה ובמשקל. אמנם אמרו: ויתן איש בתרו לקראת רעהו (שם), ר"ל ששקל ומצא⁷⁸ ששתי הכונות מתנגדות, שאחת היא עבודת השם באה מהחלק הרוחני, והאחרת, שהיא לעונג הגוף, באה מהחלק החמרי, והרוחני והחמרי מתנגדים. או נוכל לפרש, ששקל במאזני משפט <שיהיו⁷⁹ שתי הכונות נעשות כראוי ובזמן ובשעור הראוי, עד שהיו עוזרות זו לזו בלתי סותרות אחת לאחת, וזהו אמרו: בתרו לקראת רעהו. ואמרו: ואת הצפור לא בטר (שם), ר"ל כי החלק העיוני, המכונה ב'גוזל', אין לו כי אם כונה אחת, והיא השגת המושכלות, והיא עונג הנפש, לא עונג הגוף, אבל הוא מחלישו⁸⁰ <ומתירו>⁸¹, כאומרם ז"ל: 'למה נקרא שמה "תושיה"? שמתשת כוחו של אדם' (סנהדרין כו ע"ב). א"כ, הוא כלו לה' ולכן <לא⁸² נחלק לשתי כונות. וכנהו הנה בלשון 'צפור' על צד מליצת השיר, נגזר מצפירת תפארה (יש' כח, ה), באשר הכח ההוא בתכלית היופי והתפארת לאדם. כי מלת 'צפירה', ר"ל⁸³ דבר סובב, והסובב שלם, כן השכלי שלם ומשלים האדם. ואמרו: וירד העיט על הפגרים וכו' (בר' טו, יא), ר"ל כי הכוחות החומריות המבקשות המותרות נתאמצו לבטל אלו הכונות⁸⁴ <הרצויות>⁸⁵ ולהפך עצתם, כי עיט סוג כולל כל מיני העופות הדורסים והטורפים,⁸⁶ כן אלו הכוחות הם דומות ורודפות המותרות אחר המשכם אחריהם מעט, ולא יאמרו הן.⁸⁷ ואברהם רדפם והבריחם⁸⁸ מעליו, ושם מחסום לפיהם לבלתי השתמש בהם, רק בהכרחי לבד, וזהו אמרו: וישב אותם אברם (בר', שם). וראה והתבונן איך זה נמשך לפירושנו ומסכים עמו. כי העיט, המכונה בו הכחות החומריות, לא ירד ולא נח, רק על הפגרים, שהם הכונות החלוקות בהשתמשות הכחות כמו שביארנו. אבל על הצפור, שהוא הכח השכלי שהוא בלתי נחלק לשתי כונות,⁸⁹ לא ירד⁹⁰ עליו העיט ולא נח. וזהו אמרו: על הפגרים, שר"ל על הגופים המתים, אבל הצפור הוא עומד חי באשר לא בתרו.

⁷⁴ בכ"י בד' מוכרח אל הכח ה' ליתא.

⁷⁵ כ"י ד' מוסיף: נפשיות.

⁷⁶ בכ"י ג' ר"ל [...] בתוך' ליתא.

⁷⁷ בכ"י ד': בשתי הכחות כראוי.

⁷⁸ בכ"י ד': וראה.

⁷⁹ כך בכ"י בד'; בכ"י א': ושיהו; בכ"י ג': שתהיינה.

⁸⁰ בכ"י ג': אבל זה הענג מחליש הגוף.

⁸¹ כך בכ"י בג'; בכ"י אד': ומתיכו.

⁸² כך בכ"י בגד'; בכ"י א': הוא.

⁸³ בכ"י ג': פי'; בכ"י ד' ליתא.

⁸⁴ בכ"י ד': הכוחות.

⁸⁵ כך בכ"י ב'; בכ"י אג' ליתא; בכ"י ד': הרצויות.

⁸⁶ כ"י ד' מוסיף: באשר הוללים שם הם יאכלו ולא ישבעו.

⁸⁷ על פי משלי ל, טו.

⁸⁸ בכ"י ד': והפריחם.

⁸⁹ כ"י ד' מוסיף: ולכן לא בתרו אברהם ולכן.

⁹⁰ בכ"י ד': קץ.

ואמרו: ⁹¹ ויהי השמש באה ⁹² (שם, יז), ר"ל כשקרוב זמן הפסק אור השכל הנבואיי ממנו, נתאמץ ⁹³ להשתקע במראה ⁹⁴ לדעת אחרית זרעו וקץ ישועתם. ונרדמו כחות יצוריו וחושיו כלם כמשפט כל נביא בהשקעו ⁹⁵ בנבואה, וזהו אמרו: ותרדמה נפלה על אברם (שם), כאמרם ז"ל: 'זהו תרדמה של נבואה' (בר"ר יז, ה). ואמרו: והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו (בר', שם), ר"ל כי נמסו אסוריו ומעדו ⁹⁶ קרסוליו ולא עצר כח בהמשך זמן הנבואה עליו. או נוכל לומר, כי האימה והחשיכה היא בסבת ראותו שפלות זרעו וצרת גלותם עד שגלה לו השם קץ ישועתם ונקמת ה' באויביהם וצאתם ברכוש <גדול>. ⁹⁷ אמנם אמרו: ויהי השמש באה (שם, יז), ר"ל כי אברהם נסתכל במה שיקרה ⁹⁸ אחר המות ומה יותר לאדם, וזהו אמרו: ויהי השמש באה, ר"ל כשמת אדם נשקעה אור החמה, שהיא אור העינים ושאר החושים, כמשל החכם שלמה: עד אשר לא תחשך השמש (קהלת יב, ב). וזהו: ועלטה היה (בר', שם), שזהו ⁹⁹ ביום המות, שהוא יום חשך ועלטה לאדם ואין נוגה לו בכחותיו החמריות. ואמרו: והנה תנור עשן (שם), ר"ל צאת הרוח החיוני מהגוף הנמשל לאד ¹⁰⁰ ועשן. ואמרו: ולפיד אש (שם), ר"ל הכליון וההעדר הבא על הכחות החומריות אע"פ שנשתמש בהם לכונות רצויות, לא נותר מהם דבר, כאשר אינו, <רק> ¹⁰¹ מבוא והצעה לתשלום הכח השכלי אשר אליו הכונה במציאות האדם. וזהו אמרו: בין הגזרים האלה (שם), ר"ל כי הכליון שלט ¹⁰² בכל הכוחות החומריות החלוקות לשתי הכונות כמו שביארנו, ולא נותר מהם איש. ¹⁰³ ואמנם הצפור הנרמז בו, שהוא הכח ¹⁰⁴ השכלי, עמד חי ושלם ולא שלט בו לפיד אש הכליון, ¹⁰⁵ ובו יתרון לאדם על כל שאר מיני הבעלי חיים, כי הוא חלקו ושאריתו אחרי מותו. וכל זה השיג אברהם השלם בזאת המראה הנוראה. ולרמוז זה ולהתעורר עליו, נצטוו לעשות כל אלה במראה הנבואה. <ועל פי לכת זרעו> ¹⁰⁶ בדרכים האלה או קצתם, והעקר מנהיגיהם אשר הוא כוללם, על פיו יצאו ועל פיו יבאו במשפטי השם הכוללים, כאמרם ז"ל: 'מלך נכנס תחלה לדין' (ר"ה ח ע"ב), ר"ל המשפט הכולל העם בכללו הוא הראשון ואחריו משפטי איש ¹⁰⁷ הפרטיים. <ואמרו: כרת [ה'] את אברם [ברית] (בר' טו, יח), ר"ל > ¹⁰⁸ כרת ברית עם אברם

⁹¹ בכ"י ב: וזהו אמרו.

⁹² בכ"י בד; לבוא. ראה בר' טו, יב.

⁹³ כ"י ד מוסיף: אברהם.

⁹⁴ בכ"י ד: במראות הנבואה.

⁹⁵ בכ"י בד: בהשתקעו.

⁹⁶ בכ"י ב: ורעדו; בכ"י ד: ונמדדו.

⁹⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א: רב. ראה בר' טו, יד.

⁹⁸ כ"י בד מוסיף: לאדם.

⁹⁹ כ"י ב מוסיף: בימות גשמים. בכ"י ג: שזה הענין הוא.

¹⁰⁰ בכ"י ד: מהגוף כאד.

¹⁰¹ כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

¹⁰² בכ"י ג: שלם.

¹⁰³ על פי תה' קו, יא.

¹⁰⁴ בכ"י ג: החלק.

¹⁰⁵ בכ"י ד: מהגלויות.

¹⁰⁶ כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

¹⁰⁷ בכ"י בד: ואחריו כל איש ואיש.

¹⁰⁸ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

לרומם שפלות זרעו ולהקים כשלונם ולנצח כח ממשלת אויביהם למען יירשו הארץ, וזהו אמרו: ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית (בר' טו, יח). הנה ביארנו זאת הפרשה לפי הנראה לנו במשל נאות לנמשל. ונשוב לבאר דברי הא"ע.

פרק טז

(ב) **וישמע אברם לקול שרי. שאמר לה כן.** פי', הביטו לו? זה אומ' אח"כ: ותקח שרי וכו' (בר' טז, ג). א"כ לא בא אברהם אל הגר.